

итература/О%20соответствии%20Конституции%20примечания%20к%20ста-
тье%20177%20Уголовного%20кодекса%20Республики%20Беларусь.nht

6. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 4. – Ст. 28.

7. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>.

8. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др. Отв. ред. В. Н. Кудрявцев, А. М. Яковлев. – М.: Наука, 1982. – 303 с.

9. Преступления против правосудия / Под ред. канд. юрид. наук А. В. Галаховой. – М.: Норма, 2005. – 416 с.

10. Разгильдиев Б. Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению / Б. Т. Разгильдиев. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1981. – 111 с.

11. Хабибуллин М. Х. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство по советскому уголовному праву / М. Х. Хабибуллин. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1984. – 136 с.

УДК 342.951

В.В. Іванникова

■ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС: СУТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

У статті розглянуто суть визначень "примус", та "адміністративний примус". Проаналізовано стан наукових поглядів у цієї сфері. Надано авторське визначення адміністративного примусу.

Ключові слова: *примус, адміністративний примус.*

В статье рассмотрены сущность определений "принуждение", "административное принуждение". Проанализировано состояние научных взглядов в этой сфере. Дано авторское определение административного принуждения.

Ключевые слова: *принуждение, административное принуждение.*

In article the essence of definitions "compulsion", "administrative compulsion" are considered. The condition of scientific views in this sphere is analyzed. Author's definition of administrative compulsion is made.

Key words: *compulsion, administrative compulsion.*

Право має обов'язковий характер, але його норми не завжди передбачають примусовий характер їх виконання. Разом з тим,

обов'язкові вимоги права передбачають можливість та необхідність застосування примусу стосовно осіб (фізичних або юридичних), дії або бездіяльність яких посягають на охоронювані правовідносини або можуть створювати загрозу таким правовідносинам.

Адміністративний примус має велике значення в забезпеченні правопорядку. Через застосування адміністративного примусу досягається мета попередження та припинення правопорушень, притягнення правопорушників до відповідальності, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у різноманітних сферах суспільного життя.

В законодавстві України відсутнє не тільки визначення адміністративного примусу, в нормативних актах термін "адміністративний примус" взагалі не зустрічається, мов би він як правове явище і не існує.

Іншими словами, термін "адміністративний примус" не має, так би мовити, "офіційного статусу", він використовується лише на доктринальному рівні¹.

Питання про точне визначення поняття примусу, поперед усе адміністративного примусу, є одним із найбільш актуальних питань у адміністративному праві. Це питання розглядало велика кількість науковців, зокрема Авер'янов В.Б., Бахрах Д.Н., Комзюк Ю.Т., Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Коломоєць Т.О., Хорошак Н., Шкарупа В.К., але єдиного визначення адміністративного примусу досі не вироблено. Разом із тим у зв'язку з важливістю цієї сфери діяльності як державних, так і недержавних органів та необхідністю її правового регулювання це питання є вельми актуальним.

Метою цієї статті є визначення суті поняття "адміністративний примус".

У Конституції України присутнє згадування примусу, але це поняття не розкривається. Так, стаття 19 Конституції України говорить, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

¹ Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. проф. О.М. Бандурки. - Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 336 с. - С. 21.

В українській мові слово "примус" тлумачиться як натиск із чийогось боку, зумовлена кимсь або чимсь необхідність діяти певним способом, незалежно від бажання.

Сутність примусу полягає в у вольових, усвідомлених діях психічного, фізичного та іншого характеру суб'єкта примусу, спрямованих на конкретний об'єкт (людина, тварина, колектив, юридична особа) із метою домогтися виконання об'єктом волі суб'єкта.

Коренев А.П. зазначає, що існують два універсальних способи впливу на свідомість і волю людей: переконання і примус. Вони представляють загальні методи соціального, у тому числі й державного управління.¹

Як вважає Бахрах Д.М., примус можна розуміти як заперечення волі підвладного і зовнішній вплив на його поведінку. Оскільки команда не виконана, порушена воля пануючого, останній впливає на моральну, майнову, організаційну, фізичну сферу підвладного, щоб перетворити його волю, домогтися підпорядкування.²

Примус необхідний для охорони правопорядку, власності, прав і інтересів громадян і організацій, створення нормальних умов для діяльності апарата публічної влади. Це хоча й не головний, але важливий і необхідний метод панування.

Метод примусу є невід'ємною складовою системи методів державного управління суспільством. Вказаний метод належить до найбільш жорстких засобів впливу, тому в діяльності органів управління та їх посадових осіб примус застосовується, як правило, у поєднанні з іншими управлінськими прийомами.³

В Академічному курсі адміністративного права за ред. Авер'янова В.Б. зазначається, що державний примус та його складову – примус адміністративний – слід розглядати як одну з невід'ємних складових здійснення державної влади, як її метод. Державний примус – єдиний, який може застосовуватися від імені всього суспільства до будь-яких осіб, що перебувають на території держави, а також включає заходи, які не можуть використовувати інші соціальні суб'єкти. Державний примус – це застосування до певних осіб спеціа-

¹ Коренев А.П. Административное право России. Учебник. В 3-х частях. Часть I. - М.: МЮИ МВД России. Изд-во "Шит-М", 1999. - 280 с. - С. 166.

² Бахрах Демьян Николаевич. Административное право России. Учебник для вузов. - М.: НОРМА, 2002. - 443 с. - С. 317.

³ Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. - Київ: Юрінком-Інтер, 2004. - 458 с. - С. 194.

льних заходів впливу з метою спонукати, змусити їх виконувати вимоги правових норм¹.

В адміністративній науці даються різні визначення поняття адміністративного примуса.

Під адміністративним примусом Мельник Р. С. розуміє застосування до правозобов'язаних суб'єктів, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, покарання за вчинення правопорушення, а також забезпечення громадського порядку і громадської безпеки². Разом із тим у цьому визначенні не наведено - саме ким можуть застосовуватися ці заходи.

Стеценко С. Г. стверджує, що адміністративний примус - вид державного примусу, що застосовується відповідними державними органами (посадовими особами) до фізичних та юридичних осіб з метою запобігання, припинення правопорушень та притягнення винних до відповідальності.³ Але з цього визначення не зрозуміло - чим адміністративний примус відрізняється від інших видів державного примусу. Крім того автор не включає до переліку суб'єктів застосування адміністративного примусу членів громадських формувань із охорони громадського порядку та охорони державного кордону.

Але згідно статті 13. "Обов'язки і права членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону" Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" від 22 червня 2000 року⁴ члени громадських формувань під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена громадського формування мають право:

¹ Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). - К.: Видавництво "Юридична думка", 2004. - 584 с. - С. 412.

² Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. - Х., 2002. - С. 7.

³ Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. - Атіка, 2007. - 624 с. - С. 176.

⁴ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 21 червня 2001 року // Офіційний вісник України від 11.08.2000. - 2000. - № 30. - С. 1.

1) вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів, додержання режиму державного кордону, в тому числі на територіях, що межують з державним кордоном, де прикордонну смугу не визначено;

2) у разі підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

3) спільно з працівниками органів внутрішніх справ та військово-вслужбовцями Державної прикордонної служби України затримувати і доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку або громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

5) входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

6) у разі участі спільно з прикордонниками у пошуку порушників кордону за згодою громадян або власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу та в присутності їх представників входити у будь-який час доби до житлових приміщень, на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій та оглядати транспортні засоби;

7) у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доставляння до лікувальних закладів осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;

8) у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;

1) застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

А згідно статті 14. "Умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів" цього Закону члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивою та дратівної дії у випадках і в порядку, передбачених законом.

Таким чином, члени громадських формувань із охорони громадського порядку та охорони державного кордону мають право застосовувати заходи адміністративного примусу.

У підручнику "Адміністративное право Украины" за загальною редакцією Кивалова С.В. зазначено, що адміністративний примус - вид державного примуса, що застосовується уповноваженими державними органами (посадовими особами) з метою попередження та припинення адміністративної провини, а також забезпечення притягнення винного до адміністративної відповідальності.¹

Але з цього визначення випливає, що примус, який застосовується з метою попередження та припинення інших правопорушень (наприклад, злочинів) не є адміністративним примусом. Але це звичайно не так, оскільки наприклад будь-яке застосування фізичної сили, спецзасобів, вогнепальної зброї для попередження та припинення скоєння злочину - це є саме адміністративний примус.

Крім того, у цьому визначенні відсутня така мета застосування адміністративного примусу, як забезпечення громадської безпеки.

Як цілком слушно вказує Комзюк Ю.Т., залежно від мети застосування адміністративно-запобіжні заходи можна поділити на дві групи: а) заходи, які застосовуються для попередження чи виявлення конкретних правопорушень або правопорушень з боку конкретних осіб; б) заходи, які застосовуються для забезпечення громадського порядку і громадської безпеки за різних надзвичайних обставин.

До другій групи належать тимчасове обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості (блокування районів місцевості, окремих споруд і об'єктів), обмеження (заборона) руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів, вико-

¹ Адміністративное право Украины: Учебник /Под общей ред. С.В. Кивалова. - Х.: Одиссей, 2004. - 880 с. - С. 276.

ристання транспортних засобів і засобів зв'язку, які належать підприємствам, установам та організаціям). Ці заходи можуть застосовуватися як у зв'язку з правопорушеннями (наприклад, блокування ділянок місцевості в разі втечі осіб з-під варти), але застосовуються вони в цих випадках не до самих правопорушників, а до інших осіб з метою забезпечення їх безпеки, так і за відсутності правопорушень (наприклад, в разі виявлення якихось небезпечних предметів), що буває значно частіше¹.

Коломоєць Т.О. вважає, що адміністративний примус – це особливий різновид державно-правового примусу, тобто визначені нормами адміністративного права способи офіційного фізичного або психологічного впливу уповноважених державних органів, а у деяких випадках і громадських організацій, на фізичних і юридичних осіб у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів у випадках вчинення цими особами протиправних діянь (у сфері відносин публічного характеру) або в умовах надзвичайних обставин в межах окремого адміністративного провадження задля превенції та припинення протиправних діянь, забезпечення провадження у справах про правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій².

Як вважає Миколенко О.І., адміністративно-правовий примус – це особливий вид державного примусу, що представляє собою встановлену нормами адміністративного права систему заходів психологічного і фізичного впливу на свідомість і поведінку людей, які застосовуються як до осіб, що скоїли адміністративний проступок, так й до інших осіб з метою попередження можливого правопорушення або попередження можливих шкідливих наслідків для держави, суспільства та окремих громадян³.

На наш погляд автор тут невиправдано до переліку об'єктів застосування адміністративного примусу включив лише фізичних осіб. Вагомою думкою зараз в адміністративній науці є та, що заходи адміністративного примусу застосовуються також й до юридичних осіб.

¹ Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. проф. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с. – С. 81-82.

² Адміністративне право України: підручник / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К.: Істина, 2010. – 480 с. – С. 137.

³ Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине. Учебное пособие. – Х.: Одиссей, 2004. – 272 с. – С. 7-8.

Крім того, на нашу думку, не зовсім вірно обмежувати систему заходів впливу лише заходами психологічного та фізичного впливу, не включаючи до неї заходи організаційного, правового, матеріального характеру. Як зазначає Бахрах Д.М., у суспільстві існують різні види примуса. За об'єктом впливу розрізняються психічний, матеріальний, організаційний і фізичний вплив. Останній може бути спрямовано на особистість, її майно. Прикладами організаційного впливу є звільнення, виключення, позбавлення прав, ліквідація організацій. Розподіл це в значній мірі умовний, тому що нерідко ці способи впливу на громадян і організації сполучаються¹.

Таким чином, треба розрізнити характер примусових заходів, що визначається об'єктом, на який безпосередньо направлений вплив (психіка особистості, майно, її фізичне становище, правовий або організаційний статус) та результат дії таких заходів.

Що стосується, наприклад, адміністративних стягнень, то застосування попередження має об'єктом психіку особи; застосування штрафу, конфіскації, виправних робіт – матеріальне становище особи; позбавлення спеціального права – правовий статус; застосування адміністративного арешту – фізичне становище.

Таким чином, на наш погляд, щодо суті заходів адміністративного примусу вірно говорить про заходи морального, матеріального, організаційного, фізичного та іншого характеру.

Проаналізувавши вищевикладене спробуємо надати визначення адміністративного примусу.

Адміністративний примус – це застосування вповноваженим суб'єктом до фізичної або юридичної особи, яка не перебуває в його підпорядкуванні, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів морального, майнового, фізичного, організаційного та іншого характеру, направлених на примушування цієї особи до визначеної цим суб'єктом поведінки, з метою попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення, забезпечення громадської безпеки.

¹ Бахрах Дем'ян Николаевич. Административное право России. Учебник для вузов. - М.: НОРМА, 2002. - 443 с. - С. 317.